

**T.C.
BAŞBAKANLIK
AİLE ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

IV. AİLE ŞURASI KOMİSYON RAPORLARI

**18 - 20 MAYIS 2004
ANKARA**

2000'Lİ YILLARDA YOKSULLUK VE YOKSULLUK ARAŞTIRMALARI KOMİSYONU ÜYELERİ

Başkan : Prof. Dr. Beylü DİKEÇLİGİL

Başkan Yardımcısı : Doç. Dr. Nurgün OKTİK

Raportörler : Dursun AYAN
Arş. Gör. Sergender SEZER

Üyeler : Arş. Gör. İsmail AKBAL
M. Çetin BAYDAR
Yrd. Doç. Dr. Necmiye CÖMERTLER
M. Bülent DENİZ
Güzin ERDOĞAN
Dr. Alev Kahya BİRGÜL
Doç. Dr. İsmet KOÇ
Fatma ÖZDOĞAN BELLİGÜÇÜK
Serhat ŞEFTALİ
Prof. Dr. Seyit Mehmet ŞEN
Arş. Gör. Ünal ŞENTÜRK
Necmettin TURINAY
Gülşen ÜNAL

"2000'Lİ YILLARDA YOKSULLUK ve YOKSULLUK" ARAŞTIRMALARI

KOMİSYONU SONUÇ RAPORU

2000'li Yıllarda Yoksulluk ve Yoksulluk Araştırmaları Komisyonu 18.05.2004 Salı günü saat 14.00'de adları yukarıda sunulan 15 üye ile başladığı çalışmalarına aynı gün ve saat 18.15'de ara vermiş, 19.05.2004 Çarşamba günü tüm gün süren çalışmalarını saat 18.10'da tamamlamıştır.

Komisyon, Aile Araştırma Kurumunun (AAK) faaliyetleri içinde yoksulluk bağlamında yapılacak araştırmalar için genel bir araştırma stratejisinin kurulmasına yardımcı temel ilkelerin belirlenmesi ve çeşitli araştırma konularının tartışılması çerçevesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Özellikle araştırma konuları bakımından diğer komisyonların sonuç raporları büyük önem taşımaktadır.

Komisyon çalışmaları boyunca, AAK'nın yetki ve sorumluluklarının sınırlayıcı etkisi gözden kaçırılmamıştır; ancak çalışmalara şevk veren unsur da, görev kapsamı geniş ve daha güçlü yapıda bir AAK beklentisi olmuştur. Umulur ki, Kamu Yönetimi Temel Yasa Tasarısının gündemde olduğu bu dönemde, en kısa zamanda yeniden yapılandırılmış ve kuruluş kanununa kavuşmuş bir AAK, mevcut birikimini hizmete sunmuş olacaktır.

YOKSULLUK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Bilindiği üzere kavramlar, gerçekliğin soyut ya da somut görünümünün zihnimizdeki karşılıklarıdır. İnsan kavramlar sayesinde iç ve dış dünya ile iletişim kurar. Bu yüzden kavramların açık ve net tanımları çok önemlidir; doğru tanımlara kavuşan kavramlar araştırmacının temel analiz araçlarıdır. Bir araştırma faaliyetinin başarısı, öncelikle araştırmacının zihninde kavramların açık ve net tanımlarının bir analiz aracı olarak yerleşmiş olmasına bağlıdır; daha sonra da araştırmacının bu kavram bilgisini paylaşması gerekir. Bu nedenle yoksulluk kavramı ile ilgili olarak Komisyonda hemfikir olunan bilgilerin, ana hatları ile, paylaşılması yerinde olacaktır.

Küresel sorunlardan biri olan yoksulluk, bütün ülkeleri yakından ilgilendiren bir konudur. Türk kültür hayatı yoksullukla mücadelede önemli bir geleneğe sahip olmakla beraber Türkiye'de uzun yıllar sosyal politikalarda pek dile getirilmeyen, adeta yok sayılan yoksulluk, 1980 öncesinde sadece Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun (SHÇEK) faaliyetlerinde yer alırken, 1980 sonrasında yoksulluk ile doğrudan ilgilenen kamu kuruluşlarının sayısı artmıştır. Ancak yoksulluk konusunun daha fazla önem kazanması 1990'lı yıllarla birlikte başlamıştır. Yoksulluk kavramı, gerek ulusal gerekse uluslar arası alanda kalkınma ve gelişme tartışmalarının önemli bir eksenini oluşturmaktadır. Yoksulluğun ne olduğu, neden ortaya çıktığı ve yoksullukla nasıl mücadele edileceği konuları bugün küresel gündemin merkezi konularından biridir.

Çeşitli tanımları kapsayan iki yoksulluk kavramı söz konusudur. Bunlardan birisi, yoksulluğun tanımında uzun yıllar egemenliğini sürdüren gelir merkezli

yaklaşımına göre tanımlanan "mutlak yoksulluk" kavramı veya "gelir yoksulluğu"; diğeri ise, yoksulluğa yeni bir bakış açısı getiren ihtiyaç merkezli yaklaşımın "görelî yoksulluk" veya "insani yoksulluk" kavramıdır.

Gelir merkezli yaklaşımda yoksulluk, salt gelir eksikliği ile sınırlandırılmış ve ortalamadan kişi başına düşen gayri safi milli gelirden sapan gelir miktarı olarak tanımlanmıştır. Mutlak yoksulluk, bir insanın yaşamını minimum düzeyde sürdürebilmesi için gerekli kalori miktarını ve diğeri besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmemesine dayalı olarak tanımlanmaktadır. Gelirleri ve tüketimleri bu temel gereksinimleri karşılamakta yetersiz olanlar mutlak yoksulluk kapsamına girmektedir.

Mutlak yoksulluk kavramında biyolojik kişi, görelî yoksullukta ise sosyal varlık olarak birey anlayışı hakimdir. Görelî yoksulluk bireyi, sadece biyolojik olarak yaşamını sürdüren değil sosyal bir varlık olarak kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli yaşam düzeyinin saptanmasını ifade eder. Bu durumda belli bir toplumda, kabul edilebilir minimum gelir ve tüketim düzeyinin altında olanlar görelî yoksul olarak adlandırılır. İhtiyaç merkezli yaklaşımda, bireyin ihtiyaçları sadece beslenme ile sınırlandırılmamaktadır. Beslenmenin yanı sıra, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlara ek olarak, güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerle ulaşım, yönetime katılma, temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanma, sigortalı bir işte çalışma gibi unsurlar da hesaba katılmaktadır. Burada 'toplumsal dışlanma' kavramı da kilit rol oynamaktadır. Toplumsal dışlanmaya yol açan ihtiyaçların giderilmeme durumu da dikkate alınmaktadır; zira bu durum, bireyin sosyal varlık olma özelliklerini gerçekleştirebilmesine engel teşkil etmektedir. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığı gibi olguların yoksulluk üzerinde önemli etkileri olabileceği de dikkate alınmaktadır.

Yoksulluğun ölçülmesinde 2000'li yıllarda "gelir yoksulluğu" kavramından "insani yoksulluk" kavramına; "tek boyutlu" yoksulluk tanımlarından "bileşik endeks"lere doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Örneğin, "İnsani Yoksulluk Endeksi", yoksulluğun gelir dışındaki farklı boyutlarını dikkate alan (eğitim, hayatta kalma, sağlıklı içme suyuna ulaşma vb.) bir bileşik endeks olarak United Nations Development Programme (UNDP) tarafından önerilmiş ve yoksulluğa ilişkin politika önceliklerini belirlemede oldukça geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Yoksulluğun ölçülmesinde yaşanmakta olan geçiş sürecine rağmen yoksulluğun hem dünyada hem de Türkiye'de halen sıklıkla "gelir yoksulluğu" kavramı çerçevesinde tanımlandığı görülmektedir. Dünya Bankası tarafından önerilen ve "Binyıl Kalkınma Hedefleri" arasında da yer alan "günlük ortalama geliri, satın alma gücü paritesine göre 1 (bir) ABD Dolarının altında olan nüfusun oranı" göstergesi hem uluslararası hem de ulusal düzeyde "gelir yoksulluğu"nu ölçmekte sıklıkla kullanılmaktadır. Gelir yoksulluğu tanımından hareketle yapılan tahminlere göre, dünya nüfusunun yaklaşık beşte biri günlük olarak 1 (bir) Doların altında; yaklaşık yarısı ise günlük olarak iki doların altında bir gelir elde etmektedir.

Daha önce ifade edildiği üzere çok sayıdaki yoksulluk tanımları, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk kavramı altında toplanabilse de, araştırmalarda ve analizlerde benimsenen yoksulluk kavramına bağlı olarak araştırma tasarımının ve analizlerin içeriğinin ve yapısının değişmesi kaçınılmazdır.

GENEL BİR ARAŞTIRMA STRATEJİSİNİN KURULMASINA YARDIMCI TEMEL İLKELERİN BELİRLENMESİ

Burada konu, araştırma çeşitleri ve araştırma konuları başlıkları ile çerçevelendirilmiştir. Önce araştırma çeşitleri, araştırma bulgularının ne amaçla kullanılacağına göre ve araştırmada kullanılan yöntemlere göre olmak üzere iki ölçüte göre sınıflandırılmış ve ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra araştırma konuları; aile bireyleri açısından yoksulluk, aile içi ve dışı etkileşimler açısından yoksulluk ve yerleşim yerine göre yoksulluk olmak üzere üç ölçüte göre sınıflandırılmıştır.

1. ARAŞTIRMA ÇEŞİTLERİ

1.1. Bulguların Kullanım Amacına Göre Araştırmalar

1.1.1. Temel Araştırmalar

İncelenen sosyal olgu hakkında temel bilgilerin oluşturulması, geliştirilmesi ve bilimsel bilgi birikiminin sağlanması amacı ile yapılan araştırmalardır. Sorun çözme amacını taşıyan uygulamalı araştırmalar için temel bilgi birikimi sunar. Bu nedenle AAK'nın kuruluş amacı dikkate alındığında temel araştırmaların vazgeçilmezliği ortaya çıkmaktadır. Bu tür araştırma raporlarının yayına dönüştürülmesi, temel bilgilerin sağlayacağı faydaların da yaygınlaşması ve çoğalması anlamını taşımaktadır. Nitekim AAK'nın kuruluş dönemindeki yayınları, bu konularda çalışan birey ve kuruluşlar için vazgeçilmez temel bilgi kaynağı olmuştur.

1.1.2. Uygulamalı Araştırmalar

Bu araştırmalar uygulamacılar ve/veya sorunu yaşayanlar için sorunun çözüm yollarını gösteren ve çözüm modelleri üreten araştırmalardır. Sosyal politika üreten ve uygulayanlar için kısaca sorun çözmeye yönelik araştırmalardır. Sorun çözmeye iki hareket noktasından yola çıkılmaktadır. Yoksullukla mücadelede, sorun çözme sorumluluğu açısından bakıldığında iki farklı strateji olagelmıştır. Birincisinde sorumluluk sosyal politika uygulayıcılarına verilirken; ikincisinde ise sorun sahipleri ön plana geçmektedir. Yirminci yüzyıla damgasını vuran refah devleti politikaları birincisini tercih etmiştir; ancak zamanımızda eğilim ikinci yönündedir. İçinde bulunduğumuz sosyo-ekonomik şartlar da ikincisini gerektirmektedir. Kısacası, yoksullukla mücadele stratejileri geliştirmek ve acil destek programları oluşturmak amacıyla yapılacak olan uygulamalı araştırmalarda amaç "balık vermek yerine, balık tutmasını öğretme" olmalı, uygulamalı araştırmalar ve çözüm önerileri bu amaç doğrultusunda biçimlenmelidir. Yöntem açısından baktığımızda, sorun çözmeye yönelik uygulamalı araştırmalar araştırma konusuna göre üç yöntemden biri veya üç yöntemin farklı bileşimleri şeklinde yapılır. Burada bir hususun altı çizilebilir. Sosyal bilimler araştırma terminolojisinde, yaygın ve ne yazık ki yanlış bir anlayışla, uygulamalı araştırma denilince saha taraması (survey) yöntemi ile yapılan saha araştırması anlaşılmaktadır. Oysa, uygulamalı araştırmalar sadece nicel saha araştırmaları ile sınırlandırılmamaktadır; nitel saha araştırmaları olabildiği gibi literatür incelemelerine dayanarak yapılan araştırmalar da olabilir.

1.1.3. İzleme ve Değerlendirme Araştırmaları

Yapılacak veya yapılan veya yapılmış olan uygulamalı projelerin proje amacına ve hedeflerine uygun bir süreç izleyip izlemediğinin kontrol edilmesi ve uygulamadaki aksaklıkların düzeltilmesi, gerekirse projenin gözden geçirilmesi amacını taşıyan araştırmalardır. Bu nedenle büyük önem taşır. Bugün özellikle Dünya Bankası destekli projelerle ilgili olarak değerlendirme araştırmaları ülkemizde sınırlı da olsa yapılmaktadır. İcracı olmayan bir kurum olan AAK'nın, en azından bu tür araştırmaların yerleşmesini ve gelişmesini sağlayan bir ortamın oluşmasında büyük katkısı olacaktır.

1.2. Yöntemine Göre Araştırmalar

1.2.1. Saha Taramaları (Nicel yöntem)

1.2.2. Saha Çalışmaları (Nitel yöntem)

1.2.3. Literatür İncelemelerine Dayanan Araştırmalar (Her türlü yazılı nicel ve nitel veri kaynaklarından faydalanılması)

1.2.4. Bütüncü Yönteme Dayalı Araştırmalar (Diğer üç yöntemin veri toplama ve veri analiz tekniklerinin araştırma konusuna göre bileşimi)

2. ARAŞTIRMA KONULARI İÇİN GENEL ÇERÇEVE

Aşağıdaki bilgiler, gerek Komisyonumuzun gerekse diğer komisyonların araştırma tekliflerinin sınıflandırılmasına yarayan esnek bir çerçeve olarak tasarlanmıştır. Bu çerçeveye esneklik sağlayan, bir araştırma konusunun birkaç özelliği birden barındırmasıdır. Ancak araştırma konusunun odağına, yani araştırma problemine göre belli bir başlık seçilebilir.

2.1. Aile Bireyleri Açısından Yoksulluk Araştırmaları

2.1.1. Ailenin Bütününü Kuşatan Yoksulluk

2.1.2. Ailede Kadın ve Yoksulluk

2.1.3. Ailede Erkek ve Yoksulluk

2.1.4. Ailede Bebek ve Yoksulluk

2.1.5. Ailede Çocuk ve Yoksulluk

2.1.6. Ailede Genç ve Yoksulluk

2.1.7. Ailede Yaşlı ve Yoksulluk

2.2. Aile İçi ve Dışı Etkileşimler Açısından Yoksulluk

2.2.1. Yoksulluk ve Aile İçi İlişkiler

2.2.2. Ailede Yoksulluk ve Diğer Toplumsal Kurumlar

2.2.3. Tüketim ve Tasarruf Eğilimleri ve Yoksulluk

2.2.4. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

2.2.5. Göç ve Yoksulluk

2.2.6. Yoksulluk ve Suç

2.2.7. Eğitim ve Yoksulluk

2.2.8. Yoksulluk ve Sivil Toplum Kuruluşları

2.2.9. Yoksulluk ve Sağlık

2.2.10. Diğer Konular

2.3. Yerleşim Yerine Göre Yoksulluk ve Aile

2.3.1. Kırsal yoksulluk

2.3.2. Kentsel yoksulluk

2.3.3. Kasabalarda yoksulluk

2.3.4. Gecekondu ve yoksulluk

ÖNERİLER

1. Kamu Yönetimi Reformu Yasa Tasarısı'nın gündemde olduğu bu dönemde AAK'nın yeniden yapılandırılması ayrı bir önem taşımaktadır. Merkezi makro sosyal politikalardan yerel sosyal politikalara geçerken AAK'nın hazırlık çalışmalarına ihtiyaç duyulacaktır. Yasa çıktığında ise, stratejik bilgi üretilmesi bağlamında toplumun temelini oluşturan ailenin nasıl korunacağı, olanaklardan nasıl yararlanacağına ilişkin uygulamalara ilişkin izleme ve değerlendirilme araştırmalarında AAK öncü olması;

2. Yeni oluşum sürecinde, yoksulluk ile ilgili kuruluşlarla işbirliğinde ve eşgüdümde AAK'nın işlevinin önem kazanması. Bu kuruluşlar; resmi kuruluşlar, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve uluslar arası kuruluşlar olarak zikredilebilir.

3. 1990'da kurulan ve kuruluş çalışmaları ile birlikte kuruluş amacına uygun faaliyetleri büyük bir hızla birlikte gerçekleştiren ender kurumlardan biri olarak AAK, iki yıl gibi kısa bir süre içinde araştırmalar kadar yazılı ve görsel yayınlarla da büyük bir gelişme kaydetmişti. Kamu'da sosyal alanlarda araştırma yapan ilk kurumlardan biri olan AAK'nın yeniden yapılandırılma dönemindeki ön önemli katkılarından biri "Bilgi Bankası"nın oluşturulması olacaktır. Bu bilgi bankası kapsamında şu çalışmalar yer alabilir:

- Bibliyografya çalışmaları,
- Sayısal verilerin toplanması, analizi ve sınıflandırılması,
- Anket sorularının analizi ile oluşturulan soru bankası,
- Görsel verilerin toplanması, analizi ve sınıflandırılması

4. Yoksulluk kavramının/olgusunun tanımının yapılabilmesi için kuramsal birikimin dikkate alınarak araştırmaların bu çerçevede belirlenmesi;

5. Yoksulluk alt başlıkları (türlerinin) tanımlanması;

6. Yoksulluk ile kullanılan tanımların uluslararası içeriklerine Türk bilim adamları ve araştırmacıların katkıları ve eleştirilerinin dikkate alınarak yoksulluk olgusuna ulusal gerçekliği kapsayacak şekilde bilimsel işlev kazandırılması,

7. Yoksulluk olgusunun ortaya çıkmasına neden olan üretim ve paylaşım gibi diğer olguların da araştırılmasıyla ailenin karşılaşabileceği yoksulluk sorununu anlaşılma olanaklarını genişletilmesi;

8. Yoksulluk kavramının istismarı konusunda araştırmalar yapılması;

9. Yoksulluğun nedenleri-sonuçları konusunda öne çıkan değerlendirmeler ışığında önlemler alınmasına yönelik politikalar geliştirmesi;

10. DİE 2002 yılından itibaren Hanehalkı Bütçe Anketini her yıl yapmaya karar vermiştir. Gelir yoksulluğunun ya da mutlak yoksulluğun izlenmesinde tek kaynak olan bu araştırma sonuçlarına ilişkin ayrıntıların, Türkiye'deki yoksulluğun boyutlarının izlenmesi ve aile-yoksulluk ilişkisine yönelik politikaların geliştirmesi amacıyla, AAK tarafından kullanılması;

11. Gelir yoksulluğu dışında kalan yoksulluk alanlarının izlenmesi faaliyetleri kapsamında, AAK'nın bu alanlarda yapılan çalışmaları desteklemesi ya da kendisi bu alanlara ilişkin çalışmalar yürütmesi;

12. DİE'nin yoksulluk araştırması doğrultusunda AAK'nın, nokta ve bölgesel olarak hanehalkına yönelik araştırmalar yapması;

13. AAK'nın, küreselleşmenin etkisiyle değişen aile içi etkileşimi saptamak için "aile içi iletişim ve etkileşim araştırmaları" yapması;

14. Gelir ve tüketim temeline dayalı yoksulluk araştırmalarına ek olarak, bu tür araştırmalara alternatif olarak önerilen hanehalkı araştırmaları yoluyla hanehalkı refahı ile bebek ölümleri, çocuk işgücü, çocuğun eğitime katılımı, sağlık hizmetlerinin kullanımı gibi konuların ilişkisi araştırılmalı, bu tür araştırmaların periyodik olarak yapılması durumunda ek bir çıktı olarak hanehalkı/aile yapısının değişimine ilişkin bilgiler elde edilmesi;

15. Türkiye'de yaşanan kriz ortamlarının sosyal patlamalara dönüşmesini engelleyen bir mekanizma olarak görülen "sosyal kapital" yaklaşımının direncini ölçmeye yönelik araştırmaların gerçekleştirilmesi;

16. Yoksulluğun yaşamın farklı dönemlerinde farklı olarak yaşandığı tezinden hareketle, yoksulluk döngüsüne ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmesi, bu konuyla ilişkili olmak üzere, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını inceleyen çalışmalara da yer verilmesi, ayrıca, hanehalkı araştırmaları yoluyla, hanehalkı kaynak paylaşımına ilişkin çalışmalar yapılarak, haneyi oluşturan bireylerin (kadın, erkek, çocuk, yaşlı) bu paylaşımındaki pozisyonları ortaya konulması;

17. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) aracılığı ile yürütülen yoksullara gelir aktarılması çalışmalarında, yoksulların hedeflenmesine ilişkin sorunlar bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle, yoksulların hedeflenmesine ilişkin hataların azaltılması/minimize edilmesi için "hatalı hedeflemenin" boyutlarını ve bu tür hataların minimize edilmesi için alınması gereken tedbirleri ortaya koyan çalışmalar/araştırmaların planlanması;

18. Türkiye'deki yoksulluğun görünür olmasına etki eden en büyük göstergelerden birisi olan "göç" olgusunun aile boyutunun araştırılması;

19. Yoksul-yoksul olmayan ailelerin tüketim ve tüketim eğilimleri konusunda araştırmaların yapılması;

20. Türkiye’de eğitim ve sağlık desteğinin yoksullar lehine geliştirilmesi için çalışmalar yapılması ve politikalar üretilmesi;

21. Ailelerin yoksulluk olgusu konusunda bilinçlendirilmeleri için çalışmalar yapılması;

22. Sosyal sermayenin araştırma konusu haline dönüştürülerek yoksulluk döngüsü konusunun;

- Bebekler,
- Çocuklar,
- Gençler,
- Yetişkinler ve
- Yaşlılıklar bağlamında araştırılması;

23. Kamu kurumları, üniversiteler ve yerel yönetimlerin işbirliği ile kadın yoksulluğunu azaltmak amacı ile uygulamalı projelerin geliştirilmesi AAK tarafından desteklenilmesi;

24. Kadının çalışma yaşamına katılımının artırılabilmesi için çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik araştırmaların yapılması ve sonuçların ilgili kurumlara önerilmesi;

25. “Türkiye Aile Profili”nin acilen hazırlanması için bölgesel-yerel üniversitelerin ilgili bölümleriyle birlikte disiplinler arası bir araştırma grubu oluşturulması;

26. Toplumun umut düzeyinin yükseltilmesi için eğitim sistemi içerisinde bireyin kendisinin değerli olduğunu hissetmesi ve “kendilik algısı” konusunda AAK’nın desteği ile çalışmalar başlatılması;

27. Toplumsal Çevre-Aile-Yoksulluk ilişkisinin saptanması için veri toplama çalışmaları yapılarak bu konuda bilinçlendirme eğitimi verilmesi;

28. Kent ve kırsal yoksulluğu araştırmalarının farklılaştırılarak yoksullukla mücadelede devlet-özel sektör-yerel yönetim desteği sağlanması;

29. Yoksullukla mücadelede AAK’nın öncülüğünde özel sektör, Sivil Toplum Örgütleri (STÖ), üniversiteler ve medyanın işbirliği ile yoksulluğun giderilmesi mücadelesi başlatılması;

30. Gelişmiş ülkelerdeki aile politikaları temel alınarak Türkiye’deki aile politikaları ile karşılaştırılması yapılması;

31. Türkiye’de genel olarak değişen aile yapısının saptanması ve bu konuda AAK’nın geniş çaplı bir tarama için üniversiteler ve DİE’nin desteğinin alınması;

32. DİE verileriyle birleştirildiğinde Türkiye’de doğal kaynaklar ve çevrenin durumu Çevre-Yoksulluk ilişkileri bağlamında;

- Hava kirliliği,
- Su kaynaklarına erişim ve su kirliliği,
- Toprağın bozulması,
- Ormansızlaşma,
- Katı atıklar,
- Sulak alan tahribatı ve koruma alanları
- Enerji politikaları gibi bir dizi belirlenmeye olanak vermektedir. Bu nedenle yoksullukla bunlar gibi belirlenmelerin birer araştırma konusu olarak AAK ve diğer kurum-kuruluşlarla ortak projelendirilmesi;

33. Yoksulluk ve aileyle ilgili araştırmaların sonuçlarının AAK'nın oluşturacağı akademik birikimi olan uzmanlar grubu tarafından periyodik olarak değerlendirilmesi için çalışmalar yapılması önerilmektedir.

**YOKSULLUĞUN EKONOMİK, KÜLTÜREL VE PSİKO-SOSYAL
YÖNLERİ KOMİSYONU ÜYELERİ**

Başkan : Prof. Dr. İsmail DOĞAN

Başkan Yardımcısı : Sevgi COŞKUNSERÇE

Raportörler : Rahime BEDER ŞEN
Ahmet Rasim KALAYCI

Üyeler : Abdurrahman AKBAŞ
Salih ALTUNTAŞ
Selman Turgay ARAZ
Prof. Dr. Mine ARLI
Doç. Dr. Özgün BENER

Prof. Dr. M. Naci BOSTANCI
Yrd. Doç. Dr. Ayşe CANATAN
Ayşe DURSUNOĞLU
Zekeriya ERDİM
Doç. Dr. Osman GÜNER
Doç. Dr. H. Sibel KALAYCIOĞLU
Prof. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU
Necla KOYTAK
Ayşe ODABAŞI
Yrd. Doç. Dr. Nermin Özcan ÖZER
Nuriye ÖZSOY
Ayşe PEHLİVAN
Nevval SEVİNDİ
Yrd. Doç. Dr. Necdet SUBAŞI
Yrd. Doç. Dr. Nedime ŞANLI
Mustafa Ruhi ŞİRİN

"YOKSULLUĞUN EKONOMİK, KÜLTÜREL VE PSİKO-SOSYAL YÖNLERİ"

KOMİSYONU SONUÇ RAPORU

I. DURUM TESPİTİ

Küreselleşme olgusuyla birlikte yaşanan gelişmelere bağlı olarak aile kurumu büyük ölçüde değişimin etkisine girmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu değişimin yarattığı büyük sarsıntılar aile kurumunu işlev, rol ve talepleri yerine getirmede büyük zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Aile kurumunun kendisinden beklenen işlev, rol ve talepleri yerine getirememesi sonucunda, aile içi şiddet, kötü alışkanlıklar, boşanmalar ve suç oranlarında belirgin bir artış gözlenmektedir. Son yüzyılda artan bu sorunlara çözüm arayışları, aile kurumunu sosyal politikalarda odak haline getirmiştir. Özellikle batı toplumlarında aileyi temel alan politikalarda, temel ve ivedi destek programları uygulamaya sokulmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde, aile odaklı programların sembolik olması nedeniyle, ailenin yaşadığı krizler karşısında mutlak ve göreceli bir aile yoksulluğu yaşanmaktadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık % 15'i "göreceli yoksulluk" % 1.36'sı gıda yoksulu (açlık sınırının altında), % 27'si ise gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında olduğu gerçeği gözönüne alınırsa, aileyi temel alan politikaların ivedilikle hayata geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü aile yoksulluğu, ailenin birçok alanda rol, işlev ve taleplerinin yerine getirilmesini engellemektedir. Bu olgu, aileyi sadece maddi yaşam alanında değil, diğer bir çok alanda da sorunlarla karşı karşıya bırakmakta, aile içi çatışmalara, kopmalara ve değerlerin yıpranmasına zemin hazırlamaktadır.

Yaşanan kriz ve olası risklerle karşı karşıya kalan Türk ailesinin yaşadığı sosyal iç kanama, ailenin direncini azaltmış, değerler, yaşayış ve ilişkilerinde derin sarsıntılara yol açmıştır. Türkiye'deki adaletsiz gelir dağılımı yanında yakın tarihte yaşanmış olan yüksek enflasyona karşı ailelere yönelik etkin sosyo-ekonomik ve kültürel politikaların uygulanamaması, sözkonusu yoksulluğu daha da derinleştirmiştir. Ülkedeki aileye dönük ödenek, yardım ve destek uygulamalarının varlığı bunun en güzel göstergesidir. Bu iç ve dış dinamikler, güç dağılımı ve küresel politikalar karşısında, birçok alanda kan kaybeden aileyi ayakta tutabilmek amacıyla, uygulanabilir somut, kuşatıcı ve kültürümüze özgü olan ve milli bir aile politikasına destek verebilecek aile odaklı çözüm önerileri oluşturmak büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede yaşanan yoksulluk olgusu, Komisyonumuz tarafından temel toplumsal kurumlar açısından gözden geçirilmiştir. Buna göre sorun 5 temel kategoride ele alınmıştır.

1. Ekonomi ve Yoksulluk İlişkisi
2. Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi
3. Medya ve Yoksulluk İlişkisi
4. Kültür ve Yoksulluk İlişkisi
5. Siyaset ve Yoksulluk İlişkisi

Kültür ve yoksulluk kategorisinde din, iletişim, alışkanlıklar ve değerler, değişim, küreselleşme, psikolojik ve sosyolojik süreçler konunun temel açılımları olarak tartışılmıştır. Söz konusu ilişkilerde taraf olanların yoksulluğun oluşması kadar görece olarak azaltılması konusunda da önemli sorumlulukları olduğu düşünülmektedir. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi gereği Komisyonumuzda aşağıdaki önerilerin belirlenmesine yol açmıştır.

II. ÖNERİLER:

1. Ekonomi ve Yoksulluk

a) Aile bireylerine yönelik ev içi üretim ve aile işletmeciliği modeli teşvik edilmelidir. Bu model ailenin kendi geleneksel rolleri dışında yeni koşullara uyum sağlamada önemli bir alternatif model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür üretime, uygun kredi olanakları ve vergi indirimleri sağlanmalıdır. Söz konusu işletmelerin yasal güvenceye alınarak sosyal güvenlik sistemi içine alınması gerekmektedir. Ayrıca, aile işletmeciliği içinde yer alan bireylerin mesleki eğitimlerinin de sağlanması gerekmektedir.

b) Üretim-denetim-eğitim-öğretim-katılım fonksiyonlarını tümüyle kendi içinde birleştiren çok yönlü geleneksel bir kurum olarak Ahilik, çağdaş bir eğitim ve gençlik kuruluşu olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Ahi Gençlik Merkezi, eğitim ve üretim faaliyetlerinin odak noktasına iletişim ve bilgisayar teknolojisini koymalıdır. Böylece oluşturulacak Ahi-Net ağıyla bir eğitim ve iletişim modeli içerisinde, teknolojik mesleki eğitimin yolu da açılmış olacaktır. Her bölgedeki fabrikalar, sanayi kuruluşları, Kobiler ve atölyeler, sanayi ile ticaret odaları ve meslek kuruluşları böyle bir projenin gerçekleşmesine hep birlikte katılmalıdır. Bu katılım özel vakıflar kurulması veya özel ve yeni bir örgüt ile de sağlanabilir. Böylece organize sanayi bölgelerinin eleman ve nitelikli iş gücü ihtiyacı, bu merkezlerden karşılanarak sürekli bir eleman yetiştirme zincirine dönüştürülebilir.

c) İşsiz genç işgücünün üretken duruma getirilmesi amacı ile yoksul bölgelere yönelik hükümet kuruluşları ve özel sektör işbirliğinde istihdam projeleri özendirilmelidir.

d) Vergi sistemi adil ve gelir adaletsizliğini düzeltir yönde yeniden düzenlenmelidir. Vergilendirmede bireyin değil, ailenin ölçek olarak alınması gerekmektedir. Vergilendirmede, ailenin toplam geliri ve harcamaları; eğitim, sağlık, konut, ulaşım gibi temel ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Ücretlilerin vergi kesintileri de beyanname esasına göre yapılmalıdır.

e) Devletin sosyal hizmet ve sosyal yardım şemsiyesi içerisinde gerçekleştirdiği etkinlikler oldukça dağınık ve yetersizdir. Söz konusu hizmet ve yardımlar bir kurumsal çatı altında ve sistematik olarak yeniden yapılandırılmalı ve bu sistemin etkin denetimi sağlanmalıdır. Gerçek ihtiyaç sahibi aileleri saptamaya yönelik saha araştırmaları yapılmalı ve elde edilecek veri tabanı sözü edilen kurumsal yapı tarafından değerlendirilmelidir.

f) Yoksulluğun derinden ve yaygın yaşandığı tarım sektöründeki küçük işletmeleri destekleyici önlemler ve uygulamalar bir an önce devreye sokulmalıdır.

2. Eğitim ve Yoksulluk

a) Örgün ve yaygın eğitim kurumları aracılığıyla ailede eğitim, sağlık, üretim, tüketim bilgisi ve bilinci geliştirilmelidir.

b) Yoksul çocukların eğitimini teşvik konusunda, özel öğretim kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının ilgisini, katkısını artıracak tedbirler alınmalı; eğitimcilerin yaşam standartları yükseltilmelidir.

c) Toplumsal gelişimi, insan gelişimi temelinde yapılandırmak üzere, erken çocukluk dönemi (0-6 yaş) gelişiminde olumlu kişilik özelliklerinin inşası yönünde desteklenmesi için, bu dönemin en etkili eğitim aktörü olan kadınlara başta çocuk eğitimi olmak üzere, tüketici bilinci, sağlık, ruh sağlığı, medya bilinci, siyasal bilinç, örgütlü demokratik katılım vb. konuları kapsayan çok yönlü bir program çerçevesinde toplumsal ölçekte yaygın eğitim verilmelidir.

d) Örgün eğitim kurumlarında okuma imkanı bulamayan aile bireylerinin yaygın eğitim kurumları aracılığıyla okumaları, diploma almaları sağlanmalıdır. Bunun yanısıra okullar, ana babalara yetişkin eğitimi vermelidir.

e) Mesleki ve teknik branşlardan mezun olanların işe girmelerinde standartlar getirilmeli ve bunlar mevzuatta yer almalıdır.

f) Yoksul ailelerin çocuklarına yönelik eğitim-öğrenme araç/gereç ve materyalleri ücretsiz dağıtılmalıdır. Bu ailelerin çocuklarının ücretsiz anaokullarına kayıtları yapılmalıdır.

g) Yoksul ailelerin, lise ve üniversiteye hazırlık çerçevesinde dershaneye gitme güçlüğü içinde oldukları gerçeğinden hareketle, eğitim eşitliği sağlama adına eğitim il müdürlükleri bu ailelere ücretsiz kurslar vermelidir.

h) Yoksullukla mücadelede istihdama uygun meslek eğitiminin sağlanmasına önem verilmelidir.

i) Yaygın eğitim yoluyla, kadınların özellikle mesleki eğitimine yönelik bir eğitim seferberliği başlatılmalıdır.

j) Yaygın ve örgün eğitim programlarında "tüketim" ve "bilinçli tüketici" konularında dersler konulmalıdır.

k) Gençleri evliliğe ve aile hayatına hazırlayacak eğitim programları geliştirilmelidir. Böylece uyumlu evliliklerin yapılmasına, sağlıklı ailelerin kurulmasına zemin hazırlanmış olacaktır.

l) Eğitim kurumlarının programlarında yaşlıların önemi vurgulanmalıdır.

m) Yoksulluk olgusunu ortaya koyan ve bu alanda gerçekçi bir veri tabanı oluşturan saha araştırmalarının bir an önce yapılması gerekmektedir.

n) Kadınların üretime teşvik edilmesi ve beceri kazandırılması kadının ve ailenin yoksulluğunu gidermede yeterli olmamıştır. Bu nedenle, beceri kazandırılmış kadınların el ürünlerinin pazarlanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

3. Medya ve Yoksulluk

a) Ulusal ve uluslararası medyanın tüketim kültürünü yaygınlaştırması rolü ve etkilerine yönelik önleyici, bilinç oluşturuvcu ve uygulanabilir etkin yasal çalışmalar yapılmalıdır.

b) Medya toplumsal sorumluluk anlayışı içerisinde kalarak, talep ve beklentileri yükseltici bir yayın anlayışından vazgeçmelidir. Bu durumun yoksul aileler üzerinde yaratacağı tepki ve sarsıntılar dikkate alınmalı, medyanın kar ve tiraj odaklı yayın politikalarının yoksul aileleri olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçilmelidir.

c) Ailenin zararlı yayınlardan korunması alanında köklü ve etkin önlemlerin alınması çalışmaları başlatılmalıdır. Bu alanda Avrupa'da halen uygulanan "Koruyucu simge sistemi" uygulanmalıdır. Sesli uyarı, görsel ikon (resim) kullanımı ve saat ayarlamalı metodu uygulanmalıdır. İlk ve ortaöğretim müfredatına "medya okur-yazarlığı veya medya bilinci dersi" konulmalıdır.

d) Toplumda bilinçli tüketim davranışını geliştirme seferberliği başlatılmalıdır.

e) Medya aracılığıyla yaşlılık dönemi hakkında halkın bilinçlendirilmesi uygulamalarına (kuşak çatışmalarının çözümüne yönelik programlar) gidilmelidir.

f) Medyada toplumsal değerler ve ailenin önemine vurgu yapan programlar yer almalıdır.

4. Kültür ve Yoksulluk

a) Yoksulluğa karşı yürütülen mücadelede etkili sonuçlar sağlayan lokal uygulamaların envanteri çıkarılmalı, bu repertuar uygulamaya dönük yeni projeler için merkezi ve yerel idarecilere sunulmalıdır.

b) Yoksul nüfusun gelişme, kültürel ve sosyal haklarının yerine getirilmesine yönelik ülke ölçekli ve uygulanabilir hizmet projeleri yaygınlaştırılmalıdır.

c) Milli kültürümüzün ve medeniyetimizin öngördüğü aile modelinin bugünün olanakları ve ihtiyaçları ile uyumlu örneğini oluşturmaya, geliştirmeye yönelik bir proje çalışması yapılmalıdır.

d) Yoksul aileler için psiko-sosyal hizmet merkezleri açılmalıdır.

e) Yoksulluğun çocuk üzerine etkileri konusunda ülke ölçekli çocuk yoksulluğu merkezli programlar hazırlanmalıdır.

f) Yoksulluğun çocuk haklarını ihlaline, çocuk ihmali ve istismarına neden olduğu dikkate alınarak, rehabilitasyon merkezlerinin oluşturulması ve faaliyetleri,

hükümet kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğinde gerçekleştirilmelidir.

g) Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumumuzda sosyal barışın sağlanması, yoksulluğun giderilmesi ve toplumsal hayatın güçlendirilmesi amacına yönelik çalışmalara ağırlık vermelidir.

h) Krizin yoksul nüfus üzerinde yarattığı sarsıntıları azaltıcı yönde psiko-sosyal hizmetleri verecek kurumların daha etkin ve verimli çalışması sağlanmalıdır.

i) Aile Araştırma Kurumu tarafından yoksulluğun aile üzerindeki psiko-sosyal etkilerini azaltmaya yönelik projeler hazırlanmalıdır.

j) Eğitim kurumu değer üretecek bir işleyişe kavuşturulmalıdır. Bu çerçevede eğitimden beklenen, toplumsal değerlerimizle değişimin yol açtığı yeni değerleri (birey, bilgi, demokrasi, insan hakları vs.) uzlaştırmaktır.

5. Siyaset ve Yoksulluk

a) Yoksulluk sorunu; hükümet kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ve gönüllü ortaklığı ile ülke ölçeğinde etkin biçimde ele alınmalıdır.

b) Yoksulluğun azaltılmasına yönelik yasal düzenleme yapılarak hizmet, eğitim ve araştırma projeleri uygulanmalıdır.

c) Yerel yönetim birimlerinin ve sivil toplum örgütlerinin birlikte hazırlayacağı ortak programlar (sağlık, maddi destek, sosyal faaliyetler gibi) geliştirilmelidir.

d) Yerel yönetimler yoksul ailelerin temel gereksinmelerini (okuma yazma seferberliği, gıda yardımı, temel sağlık hizmetleri vb) karşılayacak biçimde düzenlemelere gitmelidir.

e) Siyaset kurumu ve yönetim kadrosu, tüketim bilincini geliştirme, toplumu üretime yöneltme ve israfı engelleme konularında merkezi yönlendirme işlevini yerine getirmelidir.

f) Yoksulluğun temel nedenlerinden biri olan yolsuzluk (haksız kazanç, spekülasyon gelir) engellenmeli; siyaset, ekonomi ve bürokrasi şeffaf ve denetlenebilir bir yapıya kavuşturulmalıdır.

g) Ekonomi siyaseti açısından, uluslararası finans kuruluşlarının ekonomi yönetiminin, fakir-işsiz aleyhine kararlara yol açıcı etkilerinden bağımsızlaşmayı esas alan politikalar izlenmelidir.

Bütün bu önerilere bağlı olarak komisyonumuz şu temel belirlemeyi önemli bulmaktadır:

- Aile odaklı çözüm önerilerinin uygulanması hususunda icra makamının gerekli duyarlılığı göstermesi temenni edilmektedir. Buna bağlı olarak;

1. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼ yasa tasarısının bir an ¼nce yasalaştırılması,

2. Aile M¼steřarlıęının kurulması konusunda gerekli duyarlılığın g¼sterilmesi gerektiği ¼nemli bulunmaktadır.

**SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ, YOKSULLUK VE AİLE
KOMİSYONU ÜYELERİ**

Başkan : Doç. Dr. Ali SEYYAR

Başkan Yardımcısı : İbrahim BİÇİÇİ

Raportör : Ali ÇİFTÇİ

Üyeler : Yrd. Doç. Dr. Nurşen ADAK
Prof. Dr. Kadir ARICI
Meral ERDOĞAN
Prof. Dr. Birsen ERSEL
Naci KAYIN
Yaşar KOCAOĞLU
Doç. Dr. Sevgi KURTULMUŞ
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Cemal RUHİ
Esmâ SARIKAYA
Sevda SEYREK
Tülay ŞAHİN
Arş. Gör. Burcu YAKUT
Bünyamin ZİLE

"SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ, YOKSULLUK VE AİLE"

KOMİSYONU SONUÇ RAPORU

Komisyonumuz, sosyal güvenlik sistemi, yoksulluk ve aile konusunda genel bir değerlendirme yapmış ve aşağıdaki hususları komisyon görüş ve kararları olarak tespit etmiştir.

DURUM TESPİTİ:

Bugün, gelişmiş ülkelerde dahi yoksul ailelerin varlığından bahsetmek mümkündür. Ancak, bu ülkelerde SOSYAL DEVLET anlayışı, ileri bir boyutta olduğundan ve sosyal politika araçlarını da etkin bir şekilde uygulandığından, yoksul ailelerin en azından daha da yoksullaşmasının önüne geçilmekte, kendilerine ve bakmakla yükümlü aile fertlerine, sosyal yönden kabul edilebilir asgari seviyede bir hayat standardını yakalama fırsatı verilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1961 yılından beri anayasal anlamda SOSYAL DEVLET olmasına rağmen, kronikleşen ve yaygınlaşan yoksulluk sorununa karşı kalıcı bir çözüm stratejisi oluşturma bakımından yetersiz kalmıştır. Şüphesiz, bunun böyle olmasının başında yoksul ailelere dönük çok maksatlı ve kapsamlı sosyal politikaların geliştirilmemiş olduğu gelmektedir. Dolayısıyla, Komisyonumuz, yoksulluğu önleme ve bertaraf etme açısından önemli bir fonksiyona sahip olan sosyal güvenlik mekanizmaları ekseninde 7 ana başlık halinde çözüm önerilerinde bulunmuştur.

ÖNERİLER:

1. Sosyal Veri Tabanı Oluşturma

a. Ailelere dönük sosyal politika ve sosyal hizmetlerin türü, süresi ve boyutunun bilinebilmesi için, başta mutlak yoksulluk kapsamına giren ailelerin ve aile fertlerinin sayıları ve nitelikleri hakkında ayrıntılı, sağlıklı ve güncel istatistiki bilgilerle yeni bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Bu konu, e-devlet projesine entegre edilmelidir.

b. Merkezi ve yerel bazda, suistimalleri önlemek ve etkinliği artırmak maksadıyla sosyal koruma (sosyal yardım ve sosyal hizmet) programlarından yararlananlarla ilgili merkezi bilgi sistemi oluşturulmalıdır.

2. Sosyal Koruma (Sosyal yardım ve sosyal hizmet)

a. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler, anayasal bir hak olarak kabul edildiğinden sosyal güvenlik sistemi, sadece prim ödeme gücü olanları değil, olmayanları da kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

b. Yardıma muhtaç ailelerin sosyal koruma kapsamına alınabilmesi ve Kamusal Sosyal Yardım (KSY)'nin sağlıklı, etkili ve adil bir biçimde yapılabilmesi için, yoksulluğun net bir tanımı yapılarak, yoksulluk sınırı, objektif ve uygulanabilir bir standarda göre belirlenmelidir.

c. Nitelik ve nicelik bakımından birbirinden farklı KSY uygulamalarına son verebilmek için, AB'ye uyum süreci çerçevesinde "Ortalama Net Gelirin Eşdeğerliliği" (fert başına düşen milli gelire endeksli yoksulluk kriteri) ilkesinin hayata geçirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle çalışmaya muktedir olmayan yoksul, özürlü, malul ve yaşlıların, asgari hayat standardının altında yaşamaktan kurtulabilmeleri ve ömür boyu maddi güvence içinde yaşayabilmeleri için, gerekli kanuni düzenlemelere gidilmelidir.

d. Aile hayatından kopmuş sokak çocuklarına, okul dışında kalmış, okuma yazma bilmeyen çalışabilir durumda olan işsiz özörlölere ve diğer yoksul yetişkinlere psiko-sosyal rehabilitasyon hizmetleri yanında ya okul eğitimi verilmeli, ya da okuma yazma kurslarına katılmaları sağlanmalıdır.

e. İşsiz, özörlü ve yoksul yetişkinler için, ayrıca yaygın bir şekilde beceri kazandırma kursları verilmelidir. Sosyal koruma faaliyetleri, muhtaç durumda olan aile fertlerinin kısa dönemde kendi beceri ve imkanları ile geçinebilecek bir duruma gelmelerini, bir iş veya meslek sahibi olmalarını sağlayacak bir şekilde planlanmalı ve düzenlenmelidir.

f. Ailede herhangi bir bireyin diğer bireyler tarafından şiddet ve istismara maruz kalması durumunda devlet müdahale ve koruma görevini acilen yerine getirmelidir. Bu ihtiyacı karşılayacak kurumların sayıları, nitelikleri ve etkinlikleri artırılmalıdır. Söz konusu kurumlarda koruma altına alınan kişiler kısa vadede tedavi ve sosyal yardımlar ile desteklenmeli; uzun vadede ise mağdurların eski aile ortamına geri dönmek istememeleri durumunda kendilerine yeni bir hayat kurmaları ve geçimlerini sağlamaları konusunda gerekli destek verilmelidir.

g. Bakıma muhtaç yaşlı, kronik hasta ve özörlölere için bakım evleri kurulmalıdır. Ayrıca, bu fertlerin aile ortamında bakımının sağlanması için de özendirici destek programları hazırlanmalıdır. Evde sosyal bakım hizmeti verebilecek profesyonel elemanlar (psikolog, fizyoterapist, yaşlı bakıcısı, hasta bakıcı vb.) yetiştirilmeli ve bu ekiplerden oluşan bir yapılanmaya gidilmelidir.

h. Bakıma muhtaç aile bireylerinin bakımı ile yükömlü kişilere ek sosyal yardım yapılmalı ve eğer kapsam dahilinde değillerse sosyal güvenlik kapsamına alınmalıdır.

j. Kadınların çalışma hayatına katılmasının artması nedeniyle çocukların karşılaştığı sorunları en aza indirecek uygulamalar benimsenmelidir. Çocukların, güvenli ve istikrarlı bir çocukluk dönemi geçirmeleri sağlanmalıdır.

k. Ebeveyne, özellikle çocuğun bakıma ihtiyaç duyduğu hassas dönem olarak nitelendirilen gebelik süresi dahil ilk üç yıl içerisinde istihdam ve gelir güvencesi sağlanarak çocuğa evde bakım özendirilmelidir.

l. Çalışan ebeveynlere çocuk sahibi olmaları halinde çocuklarını sağlıklı bir ortamda büyütebilmeleri için arzu ettikleri takdirde iş akdi 2 yıla kadar ücretsiz askıya alınabilmelidir.

m. Bakıma muhtaç aile fertlerine, ihtiyaç duymaları halinde dinlenmeleri için kısa süreli kurumsal bakım hizmetleri verilmelidir, bu kişileri bırakabilecekleri bakım kurumları kurulmalıdır.

n. Özürlü çocuklarına ve ana babalarına bakan kişilerin, kamu kuruluşlarının dinlenme tesislerinden indirimli veya ücretsiz yararlanmaları sağlanmalıdır.

o. Bakıma muhtaç kişiye bakmakla yükümlü olan aile fertlerine, fiili çalıştıkları her yıl için belirli bir süre itibari hizmet süresi hakkı tanınmalıdır.

ö. Eğitim ve rehabilitasyon hizmeti alan özürülülerin ebeveynlerine ihtiyaç duymaları halinde işgününün belirli saatlerinde kurumlarınca izin verilmelidir.

p. Kamusal sosyal yardım, belirli risk gruplarına yönelik şartlı ve geri ödemeli olarak düzenlenmelidir. (Örn. Evlenecek yoksul gençlere evlilik kredisi verilmesi gibi)

r. Marjinal sosyal risk grupları da sosyal koruma kapsamına alınmalıdır. (Örn: Mahkum aileleri, sokakta yaşayan insanlar vb.)

3. Organizasyon

a. Sosyal güvenlik sistemi bir bütün olarak ele alınmalı ve tek bir bakanlık çatısı altında toplanmalıdır.

b. Primli sistem sosyal sigorta tekniklerine göre özerk bir yönetime kavuşturulmalıdır.

c. Sosyal devlet, yoksullukla mücadelede katılımcı demokrasi anlayışı çerçevesinde sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gitmeli ve gönüllü kuruluşların bu alandaki faaliyetleri özendirici politikalarla desteklenmelidir.

d. Sosyal koruma programlarının, etkili ve verimli bir şekilde muhtaç yoksullara ulaşabilmesi için, bürokrasi asgari seviyede tutmalı ve sosyal kurumların verimli ve etkin bir biçimde hizmet etmeleri sağlanmalıdır.

e. Primsiz sistem "Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Kurumu" adı altında yeniden organize edilmeli ve primsiz sistem tek bakanlıkta toplanmalıdır.

4. Finansman

a. Sosyal yardım ve hizmetlere yeterli kaynak aktarılmalıdır.

b. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu yeni oluşturulacak sosyal yardım ve sosyal hizmetler kurumuna devredilmelidir.

c. Sosyal yardımlar için kaynak oluşturmada STK'ler ve diğer kamu dışı kurumları teşvik edici önlemler alınmalıdır.

d. Kamu Sosyal Yardım kaynaklarının maksadına uygun olarak kullanımını sağlamak için, fonlar bağımsız kuruluşların denetimine açık olmalıdır.

5. Aile Ödenekleri Sisteminin Kurulması

a. Ailenin sosyal refahını artırmak için iktisaden gelişmiş ülkelerin tamamına yakınında uygulanan çocuğun getireceği ekonomik yükün hafifletilmesini amaçlayan aile ödenekleri sistemi modern bir sosyal güvenlik vasıtası olarak kurulmalıdır. Aile ödeneklerinin kapsamı sadece ücretlilerle sınırlı tutulmamalı, tüm çocuklu aileler yararlandırılmalı ve en çok ihtiyacı olan ailelere öncelik verilmelidir. Aile ödenekleri gelire bağlı olmaksızın sosyal bir hak olarak kabul edilmeli, ödenek miktarları çocukların zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tespit edilmelidir.

b. Verilmekte olan çocuk yardımları aile ödenekleri kuruluncaya kadar, sembolik olmaktan çıkarılıp, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede belirlenmelidir.

6. Genel Sağlık Sigortası

a. Sosyal güvenlik sistemimizin kapsam bakımından yetersizliği dikkate alınarak aile fakirliğinin önemli sonuçlarından biri olan sağlık hizmetlerinden mahrumiyet, kurulacak genel sağlık sigortası yoluyla giderilmelidir.

b. Aile ödenekleri sistemi, sağlık hizmetleriyle bir arada ele alınmalı, kamu sağlık hizmetlerinin bütün nüfusu kapsamadığı ülkemizde, özellikle ana-çocuk sağlığına önem verilmelidir.

c. Özürlülüğün sebeplerinden biri, sağlıksız koşullarda yapılan doğumlardır. Sağlıklı nesiller için gebelik takibi, doğum ve 0-1 yaş arası bebeklerin ve anaların takibi, ana çocuk sağlığı ve sağlık merkezleri yanısıra tamamen ücretsiz olarak verilmelidir.

7. Sosyal Politika

a. Aileyi güçlendirme politikalarına önem verilmeli, bu amaçla gelir dağılımı politikaları, konut politikaları, eğitim politikaları ve sosyal güvenlik politikaları birbirini tamamlayıcı bir anlayışla uygulanmalıdır. Bu politikaların uygulanmasındaki ana amaç ise, ailenin hayat standardını yükseltmek olmalıdır.

b. Koruyucu sosyal politikalar vasıtasıyla yoksulluğu kökünden çözmek, sosyal devletin temel hedeflerinden olmalıdır. Bunun için de yoksulluğa yol açan işsizlik, göç gibi yapısal sorunların üzerine gidilmelidir. Mesleki ve teknik eğitim, kısa yoldan beceri kazandırma ve meslek edindirme fırsatları işsiz ve yoksul kitlelere ücretsiz olarak sunulmalı ve bunlara erişim kolaylaştırılmalıdır.

c. Aktif istihdam politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında endüstriyel demokrasi anlayışı çerçevesinde sosyal tarafların katılımı sağlanmalıdır.

d. Mesleki ve teknik eğitimin, emek piyasası şartlarına uygun ve sosyo-ekonomik gelişmelerle uyumlu olarak esnek ve örgütlü bir sistem içinde değişik sosyal grupların ihtiyaçları da dikkate alınarak belirlenmelidir. İstihdam imkanlarını kolaylaştıran mesleki eğitim programlarının etkin bir biçimde yürütülebilmesi için,

gerek merkezi, gerekse mahalli boyutuyla, değişik resmi ve sivil toplum kuruluşları arasında bir işbirliği sağlanmalıdır.

e. Sosyal konut politikası, Türk aile yapısı yaşı, özürlü ve çocukların ihtiyaçları da göz önüne alınarak belirlenmelidir.

f. Sosyal konut politikaları kapsamında, aile içinde şiddet gören kişilerin yanında özellikle evsiz ve kimsesiz olup, sokaklarda yaşamak mecburiyetinde olanlara geçici veya sürekli barınma imkanı sunulmalıdır. Barınma merkezlerine veya sığınma evlerine alınan kişiler profesyonel uzmanlar tarafından desteklenmelidir. Barınma hizmetlerinden yararlananlar, sosyal koruma kapsamına alınmalıdır. Yeni barınma merkezlerinin veya sığınma evlerinin inşaatı yerine devletin elinde ve fakat sosyal niteliğini yitirmiş olan "sosyal tesisler" gerçek anlamda sosyal fonksiyonlu hale getirilmeli ve bu maksatlar için kullanılmalıdır.

g. Gelir sahibi olmayan yoksullara sosyal konut sağlanması veya kira yardımı yapılmalıdır.

h. Mutlak yoksulluk içerisinde olan (Gıda yoksulluğu) ailelerin bir üyesine özel ve devlet kuruluşlarının işbirliğiyle iş imkanı sağlanmalıdır.

ı. Kadın istihdamında aile bütünlüğünü koruyucu ve iş ile aile hayatını uyumlaştırıcı uygulamalara önem verilmelidir. Esnek ve kısmi çalışma türleri ücret adaleti ve sosyal güvence göz önüne alınarak teşvik edilmelidir.

i. Kadınların, özellikle çalışmayan ev kadınlarının statüsünü geliştirici önlemler alınmalıdır.

j. Dul ve yetimler, aileleri parçalanmadan hep birlikte himaye edilmeli, çocukların geride kalan anne ya da babası ile birlikte yaşayabileceği olanaklar sağlanmalıdır.

k. İşyerlerine kalite ödülleri verilirken, aile dostu uygulamaları dikkate alınmalıdır.

l. İşverenlerin, çalışanların tazminata hak kazanmalarını engellemek amacıyla sigortalılık süresiyle ilgili suistimalleri önlemeye yönelik gerekli tedbirler acilen alınmalıdır.

m. Ailenin durumunun iyileştirilmesi için yeni yasaların hazırlanması, varolanların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ VE ACİL DESTEK PROGRAMLARI KOMİSYON ÜYELERİ

Başkan : Doç. Dr. Metin TOPRAK

Başkan Yardımcısı : Prof. Dr. Günsel TERZİOĞLU

Raportörler : Abdullah KÜTÜK
Nihal İLDEŞ

Üyeler : Nermin AKYIL
Prof. Dr. Asaf ATASEVEN
Gülsen ATASEVEN
Temindar AYTEKİN
Prof. Dr. Müberra BABAOĞUL
Doç. Dr. Ömer ÇAHA
Ercan DANSUK
Sibel DEMİR
Yrd. Doç. Dr. Emin Yaşar DEMİRCİ
Ahmet GÜL
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GÜL
Doç. Dr. Naci GÜNDOĞAN
Sadık GÜNEŞ
Sema HOSTA
Ayşenur KURTOĞLU
A.Gamze MALATYALI
Müge NİŞANCI
Gülten ÖZDEN
Mehmet ÖZKARA
Avni ÖZKAYA
Mustafa PETEK
Mustafa SAKAOĞLU

"YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ" ve ACİL DESTEK

PROGRAMLARI KOMİSYONU SONUÇ RAPORU

GENEL DEĞERLENDİRME

Ailenin refahı, aile üyelerinin genel olarak paylaştıkları yük, güçlük, imkan ve kolaylıklarla doğrudan ilgilidir. Ailede çalışan, bağımlı nüfus, özürlü ve yaşlı sayısı genel olarak refah düzeyini etkiler. Risk grubu içinde görülen aileler, sosyo-ekonomik düzeyi düşük, özürlü ve yaşlı bireyi olan, çalışan işgücü yetersiz ailelerdir. İşsizlikle birlikte düşük gelir, aile bölünmeleri, özürlü ve yaşlı bakımı gibi ilave yükler aileler için önemli riskler olarak sayılabilir. Risk grubundaki aileler sosyal destek programları içinde ele alınması gereken yardıma muhtaç ailelerdir. Son yıllarda yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde risk grubundaki aile sayısında büyük bir artış yaşanmış ve kontrol edilemeyecek düzeye ulaşmıştır.

Risk grubundaki aileler için hayati önemi olan dayanışma mekanizmaları, ekonomik krizle birlikte işleyemez hale gelmiştir. Bu tür ailelerde tedaviye, psikolojik danışmanlığa, beslenmeye, barınmaya, eğitime, ulaşım vb. alanlara ilişkin sorunlar ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Toplumsal refahın gerçek ölçüsü, aile refahıdır. Yoksullukla mücadele çerçevesinde yapılacak ekonomik hesaplamalarda, sosyal yardım ve hizmetlerde takdir ölçüsü bireyden ziyade aile olmalıdır. Gelir dağılımındaki uçurum, eğitim yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar ve diğer kültürel sorunlar da dikkate alınarak kısa sürede mutlak yoksulluğun ve insani yoksulluğun çözümünde uygulanabilir ortak acil programların geliştirilmesi gerekmektedir.

Aile yoksulluğu, eğitim, sağlık, konut, kentleşme ve kültür politikalarıyla birlikte ele alınmalı; acil çözüm programında gelir dağılımından ve fırsat eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlara öncelik verilmelidir. Yoksullukla mücadelede eğitim ve kültür alanlarında sürdürülmesi gereken politikalar da acil destek programları içinde ele alınmalıdır. Sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin yürütülmesinde yoksullukla mücadele ile ilgili kamu kurumlarının hem kendi aralarındaki hem de yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki iletişim, işbirliği ve eşgüdüm önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksiklik, kurumların işleyişi ve hizmetlerin yürütülmesinde ciddi sorunlara yol açmaktadır.

YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

1. Bütünleştirilmiş sosyal hizmetler ve sosyal yardım sistemi oluşturulmalıdır. Bu çerçevede ailelere yönelik acil destek programlarının eşgüdüm ve işbirliği içinde yürütülmesini temin amacıyla Aile Araştırma Kurumu'nun koordinatörlüğünde Yoksullukla Mücadele Koordinasyon Kurulu oluşturulmalıdır. (Ek:1)

2. Yoksullukla mücadelede strateji ve politika oluşturmada esas teşkil edecek sistematik bir veri tabanı hazırlanmalı ve periyodik olarak güncellenmelidir. Bu alanda işlev gören kamu kurumları, yerel-merkezi yönetimler, özel sektör, üniversiteler ve

sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle yoksulların tespiti ve kaynakların etkin kullanımını sağlamaya yönelik standart formlar oluşturmalıdır.

3. Yoksullukla mücadele konusunda ortak bir dil ve tanım birliği oluşturulmalıdır.

4. Ülke genelinde yapılacak periyodik araştırmalar ile aile ve bireyleri kapsayan yoksulluk haritaları ve yoksul envanterleri çıkarılmalıdır.

5. Aile eğitimi, yoksullukla mücadelede acil destek programları içinde ele alınmalıdır.

6. Kırsal alanda küçük aile işletmeciliği desteklenmelidir.

7. Yoksullukla mücadelede, uluslararası kuruluşların da büyük önem verdiği mikro-finans projeler geliştirilerek gibi alternatif projeler süratle hayata geçirilmelidir.

8. Mutlak anlamda yoksul aileler, kamu sosyal yardım programlarına derhal alınmalı ve açlık gibi temel sosyal risklerden korunmalıdır.

ACİL DESTEK PROGRAMLARI

1.Yoksullukla mücadele çerçevesinde yapılacak bağışlar ve yardımlarda vergi muafiyeti sağlanması,

2. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim okullarına sağlanan ders kitabı desteklerinin sadece yoksul ailelere mensup öğrencilere yönelik olarak sürdürülmesi,

3. Kırsal kesimde kız çocuklarının ilköğretim sürecine katılmasının sağlanması,

4. Aile danışma merkezlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve bu hizmetin yürütülmesinde konu ile ilgili meslek elemanlarının (psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı, ev ekonomisti, çocuk gelişimi ve eğitimcisi yanı sıra üroloji, jinekoloji, hukuk, ilahiyat vb.mezunlarından aile danışmanlığı konusunda yüksek lisans eğitimi alan meslek grubu temsilcileri) koordineli ve ortak projeler çerçevesinde çalışmalarının sağlanması,

5. Aile odaklı eğitim kampanyaların düzenlenmesi,

6. Yoksul aileler için istihdam önceliğinin sağlanması,

7. Yoksul ailelerin elektrik, su, gaz ve telefon gibi mesken giderleri için, ilgili kurumlar tarafından belli limitlerde indirim uygulanması,

8. Meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması,

9. İstihdam önceliği kapsamındakiler başta olmak üzere vasıfsız işgücününün çeşitli iş alanlarına yönlendirilmesi ve bazı mesleki becerilerin kazandırılması,

10. Öncelikle risk altındaki ailelere yönelik (engelliler, sokakta yaşayan çocuklar, evliliği sorunlu aileler, hükümlü aileler vb) olarak rehabilitasyon ve eğitim programlarının yaygınlaştırılması,

11. Sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocukların yerel yönetimlerin çatısı altında eğitim programlarına tabi tutulması, gerekmektedir.

**KENT YOKSULLUĞU VE AİLE
KOMİSYONU ÜYELER**

Başkan : Doç Dr. Ali Rıza ABAY

Başkan Yardımcısı : Yrd. Doç Dr. Vehbi BAYHAN

Raportör : Ayşenur SELÇUKBİRİCİK

Üyeler : N. Füsun ALPAY
Alaeddin ARAS
Arş. Gör. Selim ÇOŞKUN
Semra DEMİRKAN
Doç Dr. Cihangir DOĞAN
Necla HATTAPOĞLU
Hasibe İMRE
Yrd. Doç Dr. İpek ÖZBEK SÖNMEZ
Ömer ÖKSÜZ
Doç Dr. Songül SALLAN GÜL
Arş. Gör. İsmail SARI
Havva SULA
Yrd. Doç Dr. Dolunay ŞENOL
Arş. Gör. Harika UÇAR
Yrd. Doç Dr. Fatma ÜNSAL
Öğrt. Gör. Sıtkı YILDIZ

"KENT YOKSULLUĞU VE AİLE" KOMİSYONU

SONUÇ RAPORU

Komisyonumuz, 18 – 20 Mayıs 2004 tarihleri arasında Ankara- Etap Altinel Otelde toplanmış ve aşağıdaki görüş, karar ve önerilere ulaşılmıştır.

Komisyon Başkanlığına Doç. Dr. Ali Rıza ABAY, Başkan Yardımcılığına Yard. Doç. Dr. Vehbi BAYHAN ve Raportörlüğe de Ayşenur SELÇUKBİRİCİK oy birliği ile seçilmiştir.

5 oturum halinde gerçekleştirilen toplantılar esnasında öncelikli olarak durum tespiti yapılmış, ardından da kent yoksulluğundan kaynaklanan aile sorunları üzerinde durulmuş daha sonra kısa, orta ve uzun vadeli öneriler geliştirilmiştir.

1. DURUM TESPİTİ

Kent yoksulluğu dünyada, sanayi devriminden sonra kentleşme sürecinde ortaya çıkmış çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Türkiye’de 1950’lerden itibaren başlayan ve değişik dinamiklere göre süregelen göç hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan kent yoksulluğu, zaman içinde artmaya başlamıştır. Genellikle kentlerin kenar mahallelerinde görülen kent yoksulluğu, bazı büyük şehirlerin şehir merkezlerinde yeni kent yoksulluğu diyebileceğimiz oluşumlara da dönüşmektedir.

Uluslararası literatürde birbirini tamamlayan iki farklı tanımlamanın varlığından söz edilebilir.

Birinci tanımlamaya göre Kent yoksulluğu, kentteki yoksulluğu kapsayan ve farklı yönlerini yansıtan, sekiz basamaktan oluşan bir piramit oluşturulmuştur.

1. Yetersiz gelir
2. Yetersiz ve istikrarsız kaynak (servet) sahipliği
3. Yetersiz barınma
4. Kamusal altyapı hizmetlerinin yetersizliği
5. Sosyal güvenlikten mahrumiyet
6. Yoksulların hukuk sisteminin işleyiş sürecinde yeterince korunamaması.
7. Yoksul kesimlerin karar alma süreçlerindeki etkisizliği, güçsüzlüğü
8. Yoksul kesimlerin sessizliği.

İkinci bir tanımlamaya göre ise; kent yoksulluğu, ekonomik bir sorun olmanın yanısıra, geniş kapsamlı bir tablo içinde değerlendirilmektedir. Bu tablo üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar bireysel gelişim, fiziksel koşullar ve toplumsal

ilişkilerdir. Bireysel gelişimin alt bileşenleri gelir, eğitim, sağlık ve güvenlidir. Fiziksel koşulların alt başlıkları; konut, kentsel alt yapı ve doğal çevredir. Toplumsal ilişkilerin alt bileşenleri ise aile, enformel örgütlenmeler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkileridir.

Göç alan büyük kentlerde; Kent yoksulluğu yalnızca kentin çeperinde yer alan gecekondu olarak anılan bölgelerde değil aynı zamanda kentin merkezinde yaşanmaktadır.

Kent yoksulluğunun nedenleri;

⊗ Göç (Kırsal kesimden kente göç, bölgeden bölgeye göç ve kent içi hareketlilik)

⊗ Ekonomik dönüşüm sonrası işsizlik (tarımdan sanayiye sanayiden hizmetlere geçiş sürecinin yarattığı işsizlik)

⊗ Endüstriyel dönüşüm sonrası işsizlik, (Emek yoğun sektörlerden sermaye yoğun sektörler, oradan da bilgi yoğun sektörler geçişte gerekli uyumu sağlayamayan bireylerin iş imkanına sahip olamamaları)

⊗ Kayıt dışı istihdamın ve sosyal güvencesi olmayan iş ortamlarının yaygınlaşmaya başlaması

⊗ Beşeri sermaye azlığı, (piyasanın gerektirdiği eğitim, beceri ve bunları geliştirme olanaklarına da sahip olamama)

⊗ İstihdamda ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği

⊗ Sermaye ve girişim yetersizlikleri

⊗ Makro ekonomik dalgalanmaların yarattığı krizler

⊗ Gelir dağılımındaki adaletsizlik

⊗ Kentsel hizmetlerin paylaşımında adaletsizlik (eğitim, sağlık, alt yapı, vb. hizmetlerinden yeterince yararlanamama)

⊗ Yoksul kesimin sosyo- mekansal dışlanması

⊗ Ailenin demografik özellikleri (hızlı nüfus artışı, bakmakla yükümlü olunan bireylerin sayısının yüksekliliği)

⊗ Hak ve sorumluluk bilincinin gelişmemiş olmaması

Kent yoksulluğundan en yoğun etkiye maruz kalan ve toplumun çekirdeği olarak kabul edilen "aile kurumu"dur. Aile bireylerinin rol ilişkilerinin değişimi, aile içi şiddetin artması, çocuğun ihmali ve istismarı (sokakta çalışan çocuklar, sokak çocukları, suça itilen çocuklar, çocuk işçiliği), aile bağlarının zayıflaması, kadınların

yük ve sorunlarında artış, ailenin çözülmesi, yaşlı ve özürhüelerin bakım sorunları, kötü alışkanlıkların artması, yaşam kalitesinin düşmesi vb. sorunlar kent yoksulluğunun aile üzerindeki olumsuz etkilerine örnek olarak verilebilir.

Aile aynı zamanda yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesinde de kilit ve aktördür. Toplumun yapıtaşı olan aile içerisinde yaşanan bu sorunlar toplumsal çözümü de beraberinde getirmektedir.

2. ÖNERİLER

Yoksullukla mücadelede devlet merkezli politikaların tek başına çözüme ulaştırmadığı göz önünde bulundurularak klasik yönetim anlayışının yerine yönetim kavramının üzerinde durulmalıdır. Yönetim anlayışı gereğince, yoksulluk ile ilgili politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında hizmet alanların her düzeyde aktif katılımı temel ilke olarak kabul edilmelidir. Bu aynı zamanda hizmet alan kesimin kendilerinin toplumdaki soyutlanmadıklarının hissettirilmesi için de önemlidir.

Devleti, Yerel yönetimleri, Sivil toplum kuruluşlarını, özel sektörü ve uluslararası örgütleri içine alan birlikte düzenleme, birlikte yönetim, birlikte üretim ve kamu – özel işbirliğini içeren karşılıklı ve etkileşim içinde bir yönetim süreci benimsenmelidir. Çoklu aktörlerin rol aldığı ve karşılıklı etkileşimin belirlediği bu yönetim sürecinde devletin işlevi ise büyük ölçüde yönlendiricilik, düzenleyicilik ve çoklu aktörlerin birbirlerini bastırmadan iletişimde olabilmelerini sağlamaktır. Ancak bu durum devletin kent yoksulluğu ile mücadelede üstlendiği sosyal sorumluluğu ortadan kaldırmamalıdır.

a. Kısa ve orta vadeli öneriler

1. Başta aileden sorumlu Devlet Bakanlığı olmak üzere, diğer Bakanlıklar ve yerel yönetimler ile eşgüdüm içinde, kentsel alanlarda “Sosyal Danışma ve Destek Merkezleri” kurulmalı ya da bu amaçla hizmete açılmış olan “Toplum Merkezi”, “Aile Danışma Merkezi” gibi kuruluşlar yaygınlaştırılmalıdır. Bu merkezlerde, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, sosyologlar, avukatlar, ev ekonomisti ve çocuk gelişimi uzmanları eşgüdüm içinde görev yapmalı. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, “Sosyolog kadro kanunu” hazırlanarak çıkartılmalı ve bu bağlamda kurumlar için gerekli olan meslek elemanları istihdamının ve özendiriciliğinin sağlanması,

2. “Gençlik Merkezleri” ve “Çocuk Kulüpleri”nin işlevleri ve kapsayıcılığı artırılarak yerel yönetimlerin de “Gençlik Merkezleri” ve “Çocuk Kulüpleri” oluşturmaları zorunluluk haline getirilmesi, ayrıca sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar, dilendirilen çocuklar gibi dezavantajlı çocuk grupları için özel merkezler kurulması ve yaygınlaştırılması,

3. Yerel yönetimlerce sokakta yaşayan, bakıma muhtaç ve evsiz kimseler için barınma imkanlarının hazırlanması,

4. Diğer sosyal sorunlarda olduğu gibi kent yoksulluğunun yarattığı sorunların kısa ve orta vadeli çözümünde de STK’lar önemli bir role sahiptir. STK geliştirme programları, gönüllülük, gönüllü eğitimleri ve toplumun sorumluluk üstlenmek

konusunda bilinçlendirilmesi bu alandaki çalışmaların daha etkili ve verimli hale getirilmesi,

5. Yoksul ailelere sosyal yardımlar adı altında hizmet götüren kuruluşlar arasında bir dağınıklık, kopukluk olduğu görülmektedir. Bu dağınıklığın giderilmesi amacıyla devletin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve özel sektörün bir arada yoksul ailelere götürdükleri çalışmaların organize edilmesi, eşgüdümün sağlanması,

6. Kent yoksullarının yoğunlaştığı bölgelerde yararlanacakları sosyal donatıların (park, kültür merkezi vb.), yerel yönetimlerce mahallelere eşit biçimde dağıtılmasının sağlanması. Yöre halkının iş gücü olarak katılacağı ve yerel yönetimlerin finanse edeceği kreş, gündüz bakım evleri ve çocuk kulüplerinin açılması, çok aktörlü çözüm modellerinin geliştirilmesi.

7. Şiddete maruz kalmış, sosyal güvencesi ve geliri olmayan kadınların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmalarının sağlanması,

8. Mutlak yoksulluk kesimine yönelik acil yardımların finanse edilebilmesi için kamunun yeterli düzeyde fon oluşturması ve bu konuda atıl kaynaklarının harekete geçirilmesi,

9. Kentsel gelişme alanları ile kentsel yoksulluk alanlarının bütüncül bir anlayışla ele alınması, gelişme alanlarında yaratılan değer artışının kent yoksulluğu mekanlarında yaşam kalitesini yükseltecek kaynaklara dönüştürülmesi,

10. SRAP- “Şartlı Nakit Transferi” (yoksul ailelere yapılan aylık nakdi yardım karşılığı çocuklarına eğitim verdirme şartı) uygulamasının ile ilgili taraflara (okullar, öğrenciler ve yoksul veliler) daha iyi açıklanması ve bilgilendirilmesi,

11. STK’ların kamuoyuna hesap verebilirliği ve şeffaflığı için; internet ortamı başta olmak üzere medya araçları ile bütün faaliyetlerin kamuoyuna açıklanması, (Zira bu açıklama, STK'lara güven sağlama ve katılımı arttırmak için temel haklardan “vatandaşın bilgilenme hakkı” nı içermektedir)

12. Kamu arazileri gibi araçların, devletin düzenleyici ve yönlendirici işlevlerine olanak yaratacak biçimde kullanılması,

13. Yoksullara yönelik sosyal konut üretim politikalarının kiralık konut üretimi ve yoksulların konut edinmelerini olanaklı kılacak düşük faizli, uzun vadeli kredilendirme uygulamaları ile genişletilmesi.

14. Yoksulluk ile ilgili kriterlerin belirlenmesi ve yardım yapan kurum ve kuruluşların belirlenen kriterlere göre yardım yapmasının sağlanması,

15. Yoksul aileler ile ilgili mevcut envanterler yetersiz olduğundan mahalleler bazında geniş çaplı araştırmaların yapılması,

16. Sosyal dağıtımlar esnasında yaşanan adaletsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik önleyici tedbirlerin alınması,

17. İstihdam ve iş gücü artırımına yönelik hizmet veren sivil toplum kuruluşları ve müteşebbislere destek verilmesi,

b. Uzun vadeli öneriler

1. Ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması,
2. Ulusal bazda yolsuzluğun, rüşvetin ve kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi,
3. Bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldıracak yapısal çözümlerin üretilmesi,
4. Değişik sebeplerle kırsal kesimden kente, bölgeden bölgeye ve kent içi hareketliliğe neden olan göçün sebeplerinin belirlenmesi ve göçün makul bir düzeye gelmesini sağlayacak politikaların üretilmesi,
5. Mikro işletmelerin (dışarıdan insan çalıştırmayan küçük aile işletmelerinin) ucuz kredi ile desteklenmesi ve KOBİ'lerde de istihdamı artırıcı politikaların desteklenmesi,
6. Arazi ıslahı ve alt yapısı olan kentsel arsa üretimi ve kentsel iyileştirme için politikaların tasarlanması,
7. İş gücü piyasasındaki engellerin (bilgi eksikliği, kurumsal alt yapı eksikliği vb.) kaldırılması,
8. İstihdam üzerindeki vergiler ve SSK primleri gibi yüklerin asgariye indirilmesi,
9. Emek yoğun sektörlerdeki istihdamın korunulmasına yönelik sorunların çözümüne katkıda bulunulması,
10. Göçer ailelerde (Romen, mevsimlik işçiler vb.) yoksulluğun sürekliliğinin önüne geçilemek için eğitim seviyesinin yükseltilmesi amacıyla çocuklara yönelik özel programların geliştirilmesi,
11. Kentlerde istihdamın ve sosyal güvenceli çalışmayı arttıracak politikaların oluşturulması,
12. Sağlıklı konut üretilmesi ve güvenli mekansal ortamların sağlanması,
13. Çalışanlara yönelik sosyal yardımlar (aile yardımı vb.) sembolik olmaktan kurtarılması,
14. Kültürümüzde mevcut olan dayanışma ve paylaşmanın, yeni yetişen çocuk ve gençlere benimsetilmesi için medyanın bilinçli program üretmesinin özendirilmesi,
15. Halk eğitimi faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi, Örneğin yaz tatillerinde boş olan okullardan yararlanılarak, "yaygın eğitim ve meslek kazandırma" için projeler geliştirilmesi,

16. Kendi işini kurabilecek kişilere, girişimcilik eğitimi ve yardımı yapılması,

17. Mutlak yoksullara ve dezavantajlı gruplara, hayatlarını sürdürebilecekleri yardım "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları" tarafından verilirken, özellikle genç işsizlere istihdam yaratıcı eğitim verilmesi,

18. Kadınların istihdamına yönelik çalışmalar yapan kuruluşların desteklenmesi,

19. Aile kurumunun varlığını geliştirerek sürdürebilmesi ve gelecek kuşaklara sosyal, kültürel ve ahlaki değerleri aktarabilmesi için eğitim faaliyetlerinin yapılması,

20. Çeşitli sebeplerden dolayı eğitimden mahrum kalmış bireyler için ciddi anlamda işlevsel hizmete yönelik eğitim ve meslek edindirme kurslarının açılması,

21. Ailede, çocukların sosyalleşmesinde ve kültürün aktarılmasında yaşlıların önemini göz önünde bulundurarak; kentleşme ve göç sürecinin olumsuz şartları ile kendi kaderine terk edilen yaşlıların, aile içinde korunmasına ve bakımına yönelik eğitim, bilinçlendirme ve destek faaliyetlerinin yapılması,

22. Kadın sorunları irdelenirken toplum sorunu olarak ele alınmalıdır. Kadının, ailenin en temel unsuru olduğu ve ailenin geleceği olan çocuğun şekillenmesinde ilk eğitimci olduğu unutulmadan uzun vadede kadına, aile bireylerinin kültürel ve ahlaki yapılanmasında katkıda bulunacak bilinçli anne eğitiminin verilmesi gerekmektedir.

Genel Kurula arz olunur.

**TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYELİĞİ'NİN SOSYAL VE
KÜLTÜREL YÖNLERİ KOMİSYONU ÜYELERİ**

Başkan _____ : Murat YILMAZ

Başkan Yardımcısı : Sare DAVUTOĞLU

Raportör _____ : Mehmet KAPLAN

Üyeler _____ : Ramazan ALTINOK
Mehmet ALTUNTAŞ
Dr. Hilal GÖRGÜN
Tacettin GÜNEŞ
Erdal KABATEPE
Fazilet KÖSE
Dr. Şinasi ÖZTÜRK
Sema RAMAZANOĞLU
Nevzat YAVUZ
İsmail YELPAZE

"TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYELİĞİNİN SOSYAL ve KÜLTÜREL YÖNLERİ" KOMİSYONU SONUÇ RAPORU

Türkiye'nin AB'ye (Avrupa Birliği) üyeliğinin ekonomik ve siyasi yönleri kamuoyunda yoğun bir biçimde tartışılmasına karşın, sosyal ve kültürel yönleri üzerinde yeterince durulmamaktadır. Komisyonumuzda üyeliğin doğuracağı sosyal ve kültürel sonuçlar ve bunların Türkiye'deki aile yapısına ve ailelere dönük politikalara yansımalarının nasıl olacağı tartışılmıştır. Bu çerçevede üyelik süreci ve sonrasında kullanılma imkanı olan ulusal ve uluslararası kaynakların daha iyi tanınmasını sağlayacak yöntemler ele alınmıştır. AB mevzuatının uygulanmasıyla Türkiye'deki aileye yönelik politikaların düzenleme ve yürütülmesinde ortaya çıkabilecek değişiklikler üzerinde durulmuştur. Komisyon çalışmaları sonucunda aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1. Türk aile ve bireyleri için sosyal politikalar oluşturulurken, Türk aile yapısının kendine özgü değerlerinin korunmasına ve AB uygulamaları örnek alınarak oluşturulacak fon ve projelerin uygulanmasında, özellikle AB'de giderek zayıflayan bizde ise gücünü koruyan aile içi ve aileler arası dayanışma olgusunun sürdürülmesine ve bu kapsamda Türk aile yapısını ayakta tutan dinamikleri güçlendirici ve tanıtıcı çalışmaların yapılmasına önem verilmelidir.

2. AAK, Türk ailesi ve bireylerinin, AB'deki aile ve bireylerinin sahip olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel haklar düzeyine ulaştırılması için gerekli çalışmaları yapmalıdır. Bu süreçte, AB ülkelerinde aile konusunda yapılan çalışmalar yakından izlenerek bilgi birikimlerinden yararlanılmalıdır.

3. AAK, ailelere yönelik olarak Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin Türk ailesi üzerinde yaratacağı sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler, karşılaşılabilecek sorunlar ve çözüm yollarını içeren bilgilendirici, bilinçlendirici eğitim ve yayım çalışmaları gerçekleştirmelidir.

4. AB içerisinde aile ile ilgili çalışmalara kaynak aktarabilecek çeşitli programlar, kurum ve kuruluşlar ülkemizde yeterince tanınmamaktadır. AAK, aile ile ilgili çalışmalar yapan STK'ların (Sivil Toplum Kuruluşu) bu kaynaklara ulaşmasını kolaylaştırmak üzere bilgilendirme çalışmaları yapmalıdır.

5. AAK, Avrupa Komisyonu fonları çerçevesinde yapılacak çalışmaları belirlemek üzere STK'lar, akademik kurumlar ve diğer ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

6. AB üyesi ülkelerdeki Türk ailelerinin sorunları, bilimsel araştırmalarla ortaya konulmalı ve çözüm önerileri geliştirilmelidir. Bu kapsamda özellikle uyum açısından gerekli yöntem ve araçlar belirlenmelidir.

7. AAK, komisyonumuzun yukarıda öngördüğü çalışmalarda, başta Başbakanlık AB Genel Sekreterliği olmak üzere, ilgili kuruluşlarla yakın işbirliği yapmalı ve aile odaklı çalışmalarda, STK'ları da kapsayacak şekilde etkin bir koordinasyon görevi üstlenmelidir.

**T.C.
BAŞBAKANLIK
AİLE ARAŞTIRMA KURUMU BAŞKANLIĞI**

IV. AİLE ŞURASI SONUÇ BİLDİRİSİ

**18-20 MAYIS 2004
ANKARA**

Ülkemizde yaşanmakta olan en önemli sosyal sorunlardan birisi olan yoksulluk konusunu ele alarak çözüm önerilerinin oluşturulması amacıyla toplanan IV. Aile Şurası, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ve farklı disiplinlerden bilim adamlarının katılımıyla üç gün süren çalışmalarını tamamlamış bulunmaktadır.

Şura çalışmaları 2000'li Yıllarda Yoksulluk ve Yoksulluk Araştırmaları; Yoksulluğun Ekonomik, Kültürel ve Psiko-Sosyal Yönleri, Sosyal Güvenlik Sistemi, Yoksulluk ve Aile; Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Acil Destek Programları; Kent Yoksulluğu ve Aile; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliğinin Sosyal ve Kültürel Yönleri konularını ele alan altı komisyon aracılığıyla yürütülmüştür.

Bu komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar, üst kurul tarafından değerlendirilerek, Genel Kurul'da yapılan tartışmalar sonucunda Şura Kararları olarak kabul edilmiş olup, bu kararlar, yoksullukla mücadelede ilgili kurum ve kuruluşların çalışmalarına ışık tutacaktır.

Aile Araştırma Kurumu, önümüzdeki dönemde kuruluş yasasının çıkmasıyla içinde bulunduğu yasal boşluktan kurtularak çalışma alanıyla ilgili diğer faaliyetlerin yanı sıra Şura Kararlarının hayata geçirilmesi açısından da önemli görevler üstlenecektir.

Yukarıda isimleri belirtilen 6 komisyon tarafından hazırlanan ve Genel Kurul'da verilen önergelerle geliştirilen komisyon kararlarının tamamı Şura Kararları olarak kabul edilmiştir.

Bu kararların hayata geçirilmesinde, ilgili kurumların tümüne önemli görevler düşmektedir. Aile Araştırma Kurumu bu konuda kendi çalışmalarının yanı sıra diğer kurumlarla da işbirliği yaparak, alınan kararların hayata geçirilmesi yönünde çaba gösterecektir. Bu çerçevede, Şura Kararlarının uygulanması ve takibi Aile Araştırma Kurumu koordinatörlüğünde kurulacak, Yoksullukla Mücadele Koordinasyon Kurulu tarafından sağlanacaktır .

IV. Aile Şurasının tüm katılımcılarına katkılarından ve özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ediyor ve alınan kararların ülkemiz için hayırlı olmasını diliyoruz.

Güldal AKŞİT

IV .Aile Şurası Divan
Başkanı

Devlet Bakanı

Nesrin AFŞAR ÇELİK

IV .Aile Şurası Divan
Bşk.Yrd.

AAK Başkan V.

Dr. Necmettin TURİNAY

IV. Aile Şurası Divan
Bşk.Yrd.

Doç.Dr. Ömer ÇAHA

IV .Aile Şurası Divan Üyesi

Temindar AYTEKİN

IV. Aile Şurası Divan Üyesi